

הצהרות, החלטות ופעולה בשטח – תנועות הנוער במפעל קליטת העלייה

עיון בדברי ימי התנועות הנסקרות, בין השנים 1949–1953 מלמד על פערים בין ההצהרות בנושא קליטת העלייה ופעילות בשכונות מצוקה ובשיכוני עולים חדשים, לבין הפעילות המעשית בשטח. בפרק שלפנינו נציג הצהרות ופעולה בשטח. הצגת הדברים בשלב הנוכחי מטרתה לשקף את הדיונים וההחלטות ולצידן את ההירותמות לעשייה, לפעולה בשטח.

תנועת הנוער העובד

הצהרות והחלטות

תנועת הנוער העובד, שהוקמה בידי קבוצת נערים עובדים, עסקה בקליטת נערים עובדים ולומדים ובהם בני עדות המזרח ובהמשך בקליטת עולים חדשים מראשית ימיה ולאורך תקופת היישוב.

כך למשל, כבר בשנת 1945, בתקופת הבריחה והעלייה הבלתי לגאלית החליט מרכז הנוער העובד מספר החלטות בנוגע לקליטת עלייה, בין היתר הוחלט:

יהי הנוער מוכן לחלק את משכנו ואת לחמו עם ילדים ונערים עולים. תדע גם הממשלה שהנוער העברי, הנאמן ונשמע למוסדות הלאומיים, לא יקבל עליו את גזירת העלייה, הוא ישר את הבריחים מעל שערי הארץ... מחנות הקיץ של הנוער העובד שייפתחו בחודש הבא על הכרמל, וישתתפו בהם למעלה מאלפיים

נער ונערה יעמדו בסימן העלייה. סיסמת המחנות: לא נותקה ולא תנותק שרשרת העלייה. (דבר, 19.7.1945)

המסמך הראשון שמעיד על דיון במזכירות הנוער העובד על פעולה בקרב הנוער שעלה בעלייה הגדולה של ראשית המדינה נמצא בשיבת המזכירות הארצית של הנוער העובד מיום 11.7.49, כמה ימים לפני סיום מלחמת העצמאות. אלו הסעיפים הרשומים לדיון (סיכומי מזכירות, ארכיון העבודה מכון לבון, תיק 2-8-213-IV):

א. מחנות.

ב. דו"ח מההכשרה הצעירה והכשרת הביניים.

ג. חלוקת הכשרות צעירות וביניים.

ד. הכנת ה'כה' [כה' שנים לתנועה, נ.א.].

ה. מחנות נער בתוך מחנות העולים.

(נושא ה. לא הגיע לדיון)

המועצה החינוכית של הנוער העובד מתכנסת ב־24.5.51 בבית סירני, בקיבוץ גבעת ברנר (חשוב להזכיר כי על העולים החדשים עבר כבר חורף קשה – 1950-1951 – בחורף זה רוב המעברות פונו בשל ההצפות ממזג האוויר וחוסר היכולת להמשיך לחיות בתנאים הקשים. דרי המעברות פונו למחנות צה"ל ולקיבוצים סמוכים. מזג האוויר הקשה זימן אפשרות למפגש של היישוב הוותיק, שלא היה מודע במיוחד לנעשה במעברות, עם העולים החדשים וסבלותיהם). נושא העלייה והשתלבות התנועה בקליטת העלייה לא מופיע בסדר היום של המועצה החינוכית. האווירה מאוד מתוחה, על רקע ירידת המתח החלוצי, התקפות חברי מפא"י על חברי מפ"ם (בהתאם למצב העניינים הפוליטי באותם ימים) והפילוג בקיבוץ המאוחד המתרחש באותה התקופה.

על פי פרוטוקול החלטות המועצה לא היה נושא העלייה הצעירה בסדר היום ולא נתקבלו החלטות בעניין. אולם כשעוברים על פרוטוקול הדיונים ועל פי דיווחו של דוד סנדרו, נציג המחלקה

לענייני הנוער והחלוץ בסוכנות שהיה נוכח במועצה, עלה נושא קליטת העלייה ונדרון. ניתן להעריך כי הנושא הועלה בלחץ משתתפי המועצה במסגרת חוגי דיון, לא גובשה החלטה לגביו אך הוא הוכנס לסדר היום ולא ירד משולחן המזכירות מעתה ואילך.

ראשית, הנה דברים מתוך סיכומו של דוד סנדרו, כדי לתאר את האווירה במועצה כפי שנצפתה על ידי גורם חיצוני.

השתתפתי בשתיים משיבותיה של המועצה החינוכית של הנוער העובד... נכחו בין 250–300 צירים. נידונו בעיית הגרעינים, בעיית קליטת העלייה הצעירה ובעיית ההסתדרות. אם כי אין לדבר שום חשיבות, היות והמועצה הזאת אינה יכולה להחליט החלטות מעשיות, חשוב בכל זאת לציין שבין הצירים, חברי מפא"י היו ברוב מוחלט. דבר זה נתן את אותותיו בוויכוח שבו הורגשה הנימה התוקפנית מצד חברי מפא"י. בה בשעה שחברי מפ"ם לא עשו אלא להגן על עצמם בכל העת... בדרך כלל הוויכוח היה על רמה נמוכה למדי ורק נאומיהם של המבוגרים העלו במידה רבה את המועצה.

בתוך הדיון על נושא ההגשמה נוטל את רשות הדיבור ראובן אהרוני מאלומות, הוא מעלה את נושא העלייה ואומר:

הצטערתי שלא הזכירו את אחד הגורמים הגדולים ביותר והוא העלייה... הנוער העולה בא מאווירה בלתי נורמלית, פוגרומים ואנטישמיות. ... אנו נכשלו כשלון חרוץ וסטינו מהדרך הישרה ומוכרחים להיטיב את דרכנו בגישה לעלייה החדשה. ... הפילוג בקיבוץ אינו צריך לפגוע בנו, אנו לא קולטים את הנוער אלא דוחים אותו, יש לקבוע קו חינוכי שיכלול גם את הנוער העולה כדי לערותו בחברתנו.

אחריו מדברים שליחים בוגרים של קיבוצים בסניפי התנועה ובמזכירות. דודיק (דוד פור), מזכיר התנועה, מציג תוכנית פעולה והנחות יסוד לעבודה עם עולים. הוא פותח את דבריו באמירות כלליות ברוח תביעות מנהיגי האומה מהיישוב הוותיק, עתידה של מדינת ישראל ייקבע על ידי בני ישראל הבאים ארצה... איך לקלוט את בני הנוער העולה? על התנועה לתרום את חלקה במפעל של קיבוץ הגלויות. ... שלושה סוגי מעברות בא"י: 1. עירוניות. 2. מעברה ליד מושב. 3. מעברות שתהווה יישוב עירוני בפני עצמו. ישנה הצעה לארגן נערים עובדים מבין העולים בקבוצות ולהביאם למשקים, הצעה זו מוכיחה על דאגת התנועה. אופן חלוקת הפעולה החינוכית: טיפול והדרכה של מעברות הסמוכות לערים, מושבים ומשקים בידי הסניף הסמוך, אסור להקים מחיצה בין סניף נוער עולה וישראלי.

...על המדריך אסור להתייחס בזלזול למנהגי ולמסורת אבות החניך, על המדריך להקנות לנוער מנהגים והווי חדש, על המדריך להכיר גם את עברו הטרגי של החניך. ...רצוי לטפח מדריכים מתוך הנוער העולה עצמו. עד כה לא הצלחנו להכין מדריכים בני עדות המזרח. ...עלינו לחשוב אם לחנך בשלב הראשון לסמל הפרדציה. השלב הראשון בחינוכנו הוא חינוך למציאות הישראלית. השלב השני הוא חינוך למטרות העיקריות של התנועה. לסיכום: תוכנית התנועה לחנך אלפי נוער־עולה חינוך עברי. התנועה שלנו מצווה לארגן את הנוער העולה.

אחרי דברי דודיק מתקיים דיון. בדיון משתתפים רק צירים בוגרים, מדריכים – שליחי קיבוצים, בהם גם שליחים שנמצאים בסניפי הנוער העובד שכבר קיימים במעברות.

הנושא, כאמור, אינו מגיע להחלטות במועצה החינוכית ועיקר הזמן מושקע בדיונים על דרכה האידאולוגית של התנועה, בצל הפילוג, ועל נושא היציאה להגשמה והחינוך לסוציאליזם

וחלוציות. בשיבת המזכירות המסכמת את המועצה החינוכית, מעלה דודיק את שאלת עזרת בני המשקים למעברות. הנושא לא עובר במזכירות.

יוקי: אינו חושב שדבר זה יצא לפועל א. מסיבה בריאותית. ב. מבחינת העבודה הבודדת במשקים.
זאב אוטיץ: שהדבר יבוצע רק על ידי מזכירות הנוער העובד בעזרת מוסדות החינוך.
זאבה: אינה חושבת שהדבר יבוצע.
סוכם: הוועדה המרכזת לוקחת על עצמה לסגור את העניין.

בהנהגת התנועה מחליטים (בסוף 1950) להקים מחלקה לטיפול במעברות ובעדות. בשיחה אישית סיפר שלמה טבעוני שהנושא בער בתוכו והוא ממש 'הטריד' את דודיק עד שההחלטה התקבלה. הוא ראה בזה שליחות של התנועה בזכות הסיסמה 'ביתנו פתוח לכל נערה ונער'. השימוש במושג עדות חוזר מדי פעם בתנועה ואין הגדרה של עדה מסוימת, רק שימוש במושג הכללי. נושא המעברות עולה מדי כמה ישיבות והופך לחלק מהדיווחים הקבועים אחרי ייסוד מחלקת המעברות והעדות, בראשות שלמה טבעוני (מוקא) מאלונים. בשיבות המזכירות מתחיל להופיע הפרק – 'פעולתנו במעברות'. נמסרים דיווחים ומתקיימים דיונים על מהות העבודה וקשיים שעולים מהפעילות בשטח. הנושא עולה, לדוגמה, בישיבות המזכירות ב־20.11.51, 16.1.52, וב־22.1.52.

ממעקב אחרי גיליונות 'במעלה', עלון הנוער העובד, ניתן ללמוד על החלטות והצהרות בנושא העבודה עם העלייה החדשה. בגיליון המתפרסם ב־20.1.1950 מופיע נאומו של דוד בן גוריון המדבר על חשיבותה ועליונותה של משימת קליטת העלייה.
באותו גיליון, במדור 'מפנקסו של עורך', מובאת פנייה לחניכי הנוער העובד:

...בגיליון זה, במדור התנועה, תראו הדים ראשונים למפעל יקר ומחנך: חותמים על 'במעלה' עבור סניפי עולים ונוער מן העלייה החדשה. להלן רשימה ראשונה ורשימה זו פונה אליך (כן, אליך!) בתנועה לעזור במפעל זה ולהחתים אחרים ולחתום עצמך עבור נוער מבני העלייה, שאין ידו משגת לחתום.

בגיליונות הבאים נמצא לא פעם כי המדור 'בשעה זו' (הנכתב, על פי רוב, על ידי דוד כהן) עוסק בין היתר בעניין העבודה עם העולים ובדיווח על הסניפים במעברות ובשיכונים העולים. החל מגיליון 4, 3.3.1950 מופיעים תיאורים של ביקור או פעילות במעברות. הסגנון, הנלהב על פי רוב, מתאר חוויות של נערים שיצאו למעברה בשליחות התנועה.

כותב יאיר ר. מסניף חולון: "... תפקידו של הנוער לצאת למחנות, להדריך את הילדים, ללמדם לרקוד, לשיר, להרגילם לדיבור עברי, להראות להם ערכים ותרבות (יש ותרבות היא פשוט שימוש בסדין, שימוש בבית כסא, נעילת נעל וכו')". בגמר תיאור יום פעילות הוא מסכם תפקידה של כל תנועת נוער חלוצית בכלל, ותפקיד הנוער העובד בפרט, לתת ידו ברצינות למפעל זה. "... רדו אל העם הזה והעלו אותו אליכם!"

בגיליון מסי 7, 14.4.1950 מופיעה תמונה גדולה של ילד תימני והכותרת: אותו עלינו לגאול!

החל בגיליון 22, 3.11.1950 מופיע מדור חדש – 'לנוער העולה'. זהו מדור מנוקד אשר נועד להסביר בעברית קלה אירועים שמתרחשים, לתאר את נופי הארץ, תולדותיה ואנשיה. המדור הראשון עוסק במלחמה בשוק השחור, מתאר את גבולות הארץ, מלמד ביטויים בלשון העברית ומסיים בחידות מילים.

בשנת 1951 מתווספים אל המדור לעולה גם רשמים מפעילויות במעברות, במדור הנקרא 'אנחנו במעברות'.

בגיליון מסי 5, 22.3.1951 מברכת מזכירות התנועה את הפעולה

בקרב הנוער במעברות, פעילות שהגיעה להיקף רב־ממדים, הודות להיענותכם ולנכונותכם [הכוונה לכל מי שנרתם להדריך ולסייע. נ.א].

בתאריכים 3-4.3.1951 התקיים בגבעת ברנר כינוס המדריכים במעברות, ב'במעלה' נמסר דו"ח על הסמינר בו השתתפו חברי השכבה המתבגרת מעשרה סניפים.

בכל גיליון מופיע סיפור של נערים שיצאו למעברות. ראוי לציין כי כאשר מתוארת פעילות של חברי סניף עירוני, מדובר בביקור או בהפעלה תרבותית שלעיתים נמשכה גם לאורך יומיים. בכתיבת הנערים נמצא תיאורים אשר קשה יהיה לאמתם עם מציאות המתוארת בדיווחי שליחים שמדריכים במעברות לאורך זמן.

לדוגמה נראה את תיאורו של אורי גורדון, מסניף שכונת בורוכוב, שמתאר את ביקור שכבתו (ביקור של יום ולילה) במעברת סקיה, על יד תל ליטבינסקי. אורי וחבריו הגיעו למקום, ערכו פעילות הדרכתית ומשחקית ובערב שוחחו על עקרונות תנועתם ושמעו מהן הבעיות של נערי המעברה. בעקבות הסיוור מסכם אורי גורדון: "אני מקווה שמעשה זה שלנו יהיה לדוגמה לכל שאר הקבוצות בסניפים. דרך אגב, ראוי לציין שיש להם תכונה שלרובנו איננה והיא: נערים אלה שואפים ורוצים ללמוד ולראות, לכן מחויבים אנו להקל עליהם על ידי פעולות תרבותיות."

הכותבים מזכירים לא פעם את המתח בין שליחי התנועות והמפלגות, את התחושה שיש ניסיון מתמיד "לגנוב" חניכים אלו מאלו.

באותו גיליון מודיע צבי גוטמן, בשם משק אפיקים, על תרומת דמי חופשה של ילדי הקיבוץ למען רכישת 10 גיליונות 'במעלה', חמישה למעברת צמח וחמישה למעברה נוספת.

אפשר לסכם בשלב זה כי נושא העלייה החדשה וטיפול הנוער העובד בהדרכת הנוער העולה אינו נעדר מעלון התנועה. יש התייחסות

קבועה לנושא, יש מדורים מיוחדים המיועדים לנערים עולים ומדור המתאר פעילויות וביקורים במעברות. לצידם נמצא לא מעט ביקורת על עשייה מועטה ועל אדישות. תנועת הנוער העובד שמה את נושא קליטת העלייה במיקום גבוה בסולם העדיפויות של פעילויות ושל נושאים בהם יש לעסוק בעקביות.

בהחלטות המועצות של הנוער העובד עסקו בעיקר בהעלאת המתח החלוצי, בנושאי התיישבות ובענייני הפילוג בין מפא"י ומפ"ם, שפגע במזכירות והסיט את השליחים מענייני התנועה למריבות והטחת האשמות.

פעולה בשטח

שלמה טבעוני (מוקא), חבר קיבוץ אלונים, מי שהיה מרכז מחלקת מעברות בתנועת הנוער העובד בשנים 1952–1953, הגדיר בריאיון אישי (טבעוני, 1992) את מטרת המחלקה עם הקמתה בשנת 1951 (לפני בואו לתנועה, אם כי היה פעיל כל השנים). זו הייתה מחלקה שאמורה להפעיל את ילדי המשקים לפעילות באזורים שלהם. המחלקה ריכזה בעיקר את פעילותם של בני הקיבוצים [שלמה טבעוני היה נציג הקיבוץ המאוחד בתוך תנועת הנוער העובד. התנועה המשיכה לפעול תחת מזכירות אחת למרות שהוקמו חטיבות האיחוד והמאוחד אשר פעלו במקביל ולעיתים תוך עימותים ואי שיתוף פעולה. במחלקת המעברות פעלו, בדרך כלל, שתי החטיבות בשיתוף פעולה. נ.א.].

בקרב כל קיבוץ הייתה מעברה וצריך היה לסייע ככל שניתן. העבודה במעברות החלה בשליחת שליח תנועתי, חבר קיבוץ (או חניך בוגר של חברת נוער) הנשלח על ידי קיבוצו לפעילות תנועתית ומכוון לעבודה עם העולים החדשים. השליח מתגורר במעברה או בקרבתה ועוסק בהיקף עבודה מלא בענייני הנוער העובד במעברה. במהלך השנים החלו בחטיבת האיחוד לשכור מדריכים שלא היו חברי ההתיישבות. רעיון שלא יכול היה להתקבל על הדעת בשומר הצעיר ואפילו לא בחטיבת המאוחד בנוער העובד. ענייני הנוער

העובד כוללים גם בירור לגבי מקומות עבודה לנערים והתערבות במידת הצורך במקום העבודה. נציג הנוער העובד משמש, בכל הקשור לענייני עבודה, כנציג ההסתדרות, דואג לצעיר הנכנס למעגל העבודה ועומד על משמר זכויותיו. על צוות המחלקה נמנו מרכז מחלקה שיושב במזכירות התנועה בתל אביב, מרכזי מחוזות ושליחים בקני הנוער העובד במעברות ובשיכונים העולים. מרכז המחלקה דואג לענייני כוח אדם ומשתדל בקיבוצים לגייס מרכזי המחוזות ושליחים למעברות. מרכזי המחוזות מסתובבים בשטח, מגייסים נערים ונערות בגיל תיכון מן הקיבוצים להדרכת נוער עולה. מרכזי המחוזות הם אלה שמלווים באופן שוטף את המדריכים הצעירים.

נראה למשל את תיאורה של יעל פרס, באותם ימים נערה, תלמידת תיכון בקיבוץ גבעת ברנר (ריאיון אישי, פרס, י. 14.11.1991). יעל הדריכה במעברת ברנר (הצמודה לגבעת ברנר) בשנת 1952 ובמעברת גדרה בשנת 1953. "פעילות ההדרכה התחילה אחרי החורף הקשה, בו פונו העולים לגבעת ברנר. הדרכנו את הילדים בקיבוץ. במעברה לא הודחינו כמדריכים בני קיבוץ אלא כנציגי תנועת הנוער העובד." יעל זוכרת מרכז אזורי שהיה מגיע למעברות ולקיבוץ, יושב עם המדריכים והציע תוכניות הדרכה. כמו כן זכורים לה כנסים שארגן שלמה טבעוני. אחרי הגשם הגדול היה הגיוס ספונטני. אחר כך, מי שהיה מוכן להמשיך לפעול – נשאר. מדריכים שנסעו להדריך בגדרה ובבאר יעקב קיבלו החזר נסיעות מהנוער העובד. "לפני הגשם הגדול לא הכרנו את המעברה ולא היה לנו שום קשר עם יושביה. אחרי שהתגייסנו, חברים מהקיבוץ, לעזרת המעברה, נכנסתי לבדונים. התחלתי להכיר באופן אישי. היכרות זו היא שמשכה אותי להדריך את ילדי העולים."

כבר בשנת 1949 התחילו פניות של התנועה לסוכנות לסיוע תקציבי ולציוד להקמת מועדונים לפעילות. נראה למשל מכתב אל 'המרכז לחינוך' מה-25.2.49, תחת הכותרת – מגבית תל-חי:

ח.ג.

הרינו באים לתבוע מכם עזרה והשתתפות במגבית התנועה ליום 'תל חי'. מפעל זה, מלבד ערכו החינוכי לדור העובד הצעיר בישראל, צריך להבטיח ולאפשר להסתדרות הנוער העובד כמה מפעולות היסוד בחיי הנוער בישראל ובראש וראשונה פעולה רבתי בקרב הנוער העולה. ההתחלות הראשונות בקרב ריכוזי הנוער העולה ביפו, רמלה, עכו, תל חנן ועוד, מחייבות הרחבה מיידית של פעולה ארגונית וחינוכית בקרב הנוער העולה. עלינו גם לשחרר את הילד והנער שבשכונות ובפרברים מחיי הניווט והשפעת ארגוני ההרס.

בפנייה נוספת בתחילת שנת 1951 מצהירים על עשייה בנוער העובד, לקיחת אחריות על תהליך הקליטה ועל הצורך בסיוע מכל גורם (אצ"מ):

...השנה יותר מאשר במרבית שנותיה של הסתדרותנו, מוטלות עלינו משימות קליטה עצומות בתחומי ההכשרה. העלייה הגדולה הזורמת מביאה איתה אלפי ילדים ונוער המחפשים להם כאן, בישראל, את ביתם החדש. הם זקוקים ללימוד, לטיפול, להקניית מקצוע והשכלה, לחיים בריאים ושקטים. הסתדרות הנוער העובד הופכת נוער עולה זה משבי־גולה לבוני מולדת ומכינה את הגרעינים ההתיישבותיים לכיבוש הנגב והגליל, חופי הים ומרומי ההר. הרינו פונים ומבקשים עזרתכם...

בתיקי מחלקת הנוער והחלוץ נמצא עשרות מכתבים ממרכזי הסניפים במעברות ובשיכוני העולים הפונים בבקשות לקבלת סיוע תקציבי, ספרים ומשחקים. נוסח המכתבים דומה והם מתארים בקצרה את קשיי הפעולה במעברה עם הנוער העולה ומבקשים את שחסר לפעילות.

בתשובותיהם הקפידו ד"ר בנימין בן שלום, מנהל המחלקה

לענייני הנוער והחלוצין בסוכנות היהודית [שמו נכתב, במכתבים בחתימתו, בשני אופנים – בנשלום ובן שלום. נ.א.] ויהודה כביש, מפקח ראשי במחלקה לענייני הנוער והחלוצין, לעודד את המדריכים, אך לשמור על כללים ברורים במסירת ציוד. לא פעם הם הפנו את המדריך אל מזכירות התנועה כמי שיכולים וצריכים לעזור. נראה למשל את מכתב התשובה אל רחל קרבסי, שריכזה את פעילות סניף הנוער העובד במעברת פתח תקווה (מכתב תשובה מיום 30.1.53):

ח.ג.

אנו מעריכים מאוד את עבודתך בסניף הנוער העובד במעברת פתח תקווה. אולם קשה לנו להגיש לך עזרה בחומרים, כל זמן שאין מועדון במעברה. עלינו להקפיד על כך שהדברים הניתנים על ידינו יהיו צמודים לסניף ולמועדונו ולא יינתנו למדריך בלבד. דבר זה הוא כמובן מן הנמנע כל זמן שאין מועדון. בהתחשב בתנאים המיוחדים וכדי לאפשר לך בכל זאת 'להחזיק מעמד' עד שיימצא פתרון לבעיית המועדון, נשלח לך כדור־רגל וכמה מספרי העזר שבקשת, אולם עלינו לעמוד על כך שתעבירי אותם למדריך החדש או תחזירי אותם לנו, אם תעברי למקום אחר. (העתק מהמכתב נשלח למזכירות התנועה)

מחלקת המעברות היא שמפנה את המדריכים לכתובת המחלקה לענייני הנוער והחלוצין, בהנחיה לכתוב ולבקש סיוע והקצבה. במכתבו למזכירות התנועה, מיום 25.12.52, תיאר חיים, מדריך בסניף צפת, את קשייו בהדרכה ואת תוכניותיו ובין השאר הוא מדווח: "בימים הקרובים אני אכתוב למחלקת הנוער והחלוצין כפי שאמרת לי במכתבך האחרון, כמעוניין להתקשר בכדי לקבל עזרה כזו." במכתב למזכירות הנוער העובד כתבו בן שלום וכביש (14.1.53):

...אנו משתדלים לעקוב אחרי עבודתכם במעברות וכפי שהודענו לא אחת לח' שלמה ואורי העוסקים בשטח זה במישרין, נהיה

מוכנים להגיש לכם את כל העזרה האפשרית, אולם יחד עם זאת אנו חוזרים ומדגישים שעזרה זאת אינה צריכה להיות עזרה כספית בלבד ויש לנו אפשרויות נוספות לעזור בקדום פעולה זו. עצם האפשרות לקבלת הקצבות תלויה במידת השתדלותכם לנצל את שאר אפשרויות העזרה.

מן ההתכתבויות האלה עולה תמונה של יחסי עבודה שוטפים, של פגישות וניהול משא ומתן בין מחלקת המעברות למחלקה לענייני הנוער והחלוץ. אנשי המחלקה יודעים מי הם הפעילים בשטח (הח' שלמה ואורי) ומעוניינים להעביר גם תכנים במתכונת של הרצאות וסמינרים למדריכים וחוגים שונים, ולא רק כספים וחומרי עזר לפעילות.

דוגמאות לפעילויות המועדפות על המחלקה נמצא בדו"ח המסכם של דוד סנדור, נציג המחלקה באזור תל אביב [תאריך הדו"ח – כנראה תשי"ג, 3-1952. נ.א.]:

3... כבכל שנה, גם השנה התקיימו בתל אביב 'ערבי עיון למדריכי תנועות הנוער בתל אביב'. ההרצאות נתקיימו בצירף צופי הקהילה ומשכו מדריכים מרובים. התקיימו בסך הכל 8 הרצאות כדלקמן: סנדור דוד: הנוער במעברות; יהודה ארן: יסודות המסיבה; יעקב כנעני: הקנית זמרה לנוער; רפאל מוקדי: מטודיקה [כך במקור. נ.א.] של ההדרכה; טליה בטנסקי: הילד בחברה; רות בירק: אישיות המדריך; ברוך אזניה: חנוך הנוער לחלוציות; דוד צמרמן: יום הילד היהודי. בסך הכל נהנו מן ההרצאות האלו 640 מדריכים ומדריכות.

מחלקת הנוער והחלוץ מעוניינת להעביר השתלמויות והרצאות לכלל המדריכים בנושאים כלליים ולא לסייע רק בתקציב וחומרים לסניפי התנועות. דוד סנדור מדווח על הצלחת חוג לפסיכולוגיה, על

הוצאת עשרות עלוני תנועות לאור ועל חוגים (לדרמה, למקהלות, לריקודי עם) שהתקיימו בסיוע המחלקה.

מחלקת המעברות התמקדה, כפי שתיאר זאת שלמה טבעוני, בליווי מדריכים בני קיבוצים המתנדבים להדריך במעברות. תחום נוסף בו עסקה המחלקה היה גיוס מדריכים שליחים שירכזו את פעילות סניפי הנוער העובד במעברות. מזכירות התנועה מקיימת קשר רציף עם מזכירות הקיבוצים לשליחת בוגרים להדרכה ולריכוז.

בתנועת הנוער העובד פעלו במישור נוסף, לצורך הדרכת הנוער העולה נשכרו מרכזים ומדריכים שכירים. שכירת המדריכים גרמה לעימות קשה בתנועה, מכיוון שהשכירים הגיעו ביוזמת ועל ידי פעילי חטיבת בני האיחוד בתנועת הנוער העובד. חטיבת הקיבוץ המאוחד לא הסכימה לעבודת שכירים בתוך תנועת הנוער ועל כך היו ויכוחים לא מעטים. בדיעבר התברר לבני המאוחד כי בזכות השכירים הורחבו שורות חניכי התנועה במעברות. בסוף דצמבר 1951 מרכזת מחלקת המעברות 60 סניפים במעברות. מדובר בפעולה של החטיבה החינוכית ושל החטיבה המקצועית. סניפי הנוער העובד שימשו כתובת גם לענייני עבודה ומציאת עבודה, לענייני מעמד העובד ותנאי עבודתו, במועדונים עסקו גם בלימודי ערב וגם בהעברת פעילות תנועתית על ידי מדריכי התנועה.

מחלקת המעברות קיימה סמינרי מדריכים באורח סדיר. לצורך מימנם נעזרו במחלקת הנוער והחלוץ, נראה למשל דיווח על סמינר שהתקיים בירושלים ומטרתו להכשיר מדריכים לעבודה עם נוער עולה (יהודה כביש מדווח לד"ר בן שלום, נובמבר 1951).

בהתאם להסדר שקבענו בזמן ברור תוכניות העבודה של המחלקה בשנה זאת, בקשר לעריכת ימי עיון למדריכים במעברות, שייערכו במשותף על ידי תנועות הנוער ועל ידינו, יתקיים בקרוב יום עיון

ראשון מסוג זה, בשיתוף עם הנוער העובד והוא מכוון להכשיר מדריכים להדרכה בפרוזדור ירושלים.
המועד: יום ו' ושבֿת 1.12.1951–30.11.
המקום: מועדון הנוער העובד, מקור ברוך, ירושלים.
המשתתפים: חברים מהנוער העובד בסניפי ירושלים, חברי התנועה מקרית ענבים, מעלה החמישה, צובה, בית נטיף [לימים נתיב הל"ה. נ.א.] ובית ג'וברין.
התוכנית: בליל שבת – הרצאה על דרכי העבודה של הנוער העובד במעברות – שלמה טבעוני. הקראות מהווי המזרח – סעדיה דמארי.
שבת לפני הצהריים (9–10) הרצאה: בית ספר ערב במעברות – מרים שפירא.
(10–12) – ד"ר חיים אורמיאן – פסיכולוגיה של הגילים (במיוחד נוער מתבגר ובהדגשת קווי האופי המיוחדים של הנוער העולה).
אחה"צ הרצאה ופתיחה לדיון: קווי יסוד לתוכנית פעולה של תנועות הנוער במעברות – יוסף רפפורט.

בפתק שהעביר שלמה טבעוני כמה חודשים מאוחר יותר ליהודה כביש, ביקש להעביר אליו חוברות של אורמיאן (הפסיכולוגיה של שנות הילדות המאוחרות) לקראת כינוס של מדריכי מעברות. טבעוני מוסר כי "הכינוס ייפתח בהרצאתו של יהודה ברגינסקי על דמות העלייה במעברות, למחרת יעלו המדריכים בעיות חינוכיות שאת העתקן אשלח לכם בהקדם. הכינוס יסתיים בדברי יצחק טבנקין [מנהיג הקיבוץ המאוחד. נ.א.] ובהופעת להקת שרה לוי. אך בענייני החוברת הנני להדגיש שהיא מאוד חשובה למדריכי המעברות. אבקשכם להתחשב בזאת."

בסמינרים השתתפו שליחים ומדריכים שכירים שריכזו סניפים במעברות. המדריכים הצעירים, בני הקיבוצים, קיבלו הנחיה במקום מגוריהם ומפגשים משותפים היו כשהתקיימו מועצות חינוכיות של התנועה.

שלמה טבעוני ציין כי לא פעם היו עימותים עם הורי מדריכים צעירים מהקיבוצים שלא רצו שילדיהם ידריכו. הנימוק היה שההדרכה כרוכה בנסיעות רבות והלימודים נפגעים.

...ברמת הכובש למשל ההורים והמורים ממש הפריעו לילדים, לא נתנו להם לנסוע למעברות קרובות, שיביאו להם הסעה וכו'. אז אנחנו החלטנו שאנחנו נשלם את הוצאות הנסיעה, אבל גם זה לא עזר ולאט לאט זה דעך, עד שהיינו צריכים לקיים כמה קורסים של בחורים צעירים, מתוך המעברות, שהם ידעו לקרוא ולכתוב.

לבד מסמינרים וימי עיון למדריכים, הוצאו גם חוברות ותוכניות שבאו להציע למדריכים מבנה לפעולות וארגון מפעלים ואירועים לנוער המודרך.

לדברי שלמה טבעוני "לא היתה שום ספריה בשום מעברה, זה דבר אחד. דבר שני, המדריכים היו מטבעם עצלנים וצריכים היו להגיש להם את הכול מוכן... ה'דפים' וגם 'השכל', זה היה בנוי על פעילות חודשית, מדי חודש בחודש – משימת החודש, מסיבת החודש, נושא החודש, נתנו להם הכול מהמוכן. אילו לא היינו נותנים להם את זה, אין ספק שהם לא היו יודעים."

'השכל' – דפים למדריכים במעברות, הוצא על ידי מחלקת המעברות של הנוער העובד. החוברת מיועדת למדריכים בשטח והמבנה הפנימי שלה קבוע (על פי רוב). החלוקה היא למדורים:

- החודש בטבע, בדרך לטבע (כולל הצעות כיצד להעביר פעילות, לעיתים משולב סיפור עם מוסר השכל).
- שיחה על העבודה החינוכית (בדרך כלל נכתב על ידי אריה לב מקיבוץ החותרים).
- נושא החודש.
- סיפור.
- חג/אירוע (כיצד יש לציין ודגשים למדריך במעברה).

- חוויות של מדריכים במעברה.
- בשער האחורי תמונות מהווי המעברה, עדות שונות.

ב'השכל' מסי 2, י' בטבת תשי"ב (8.1.1952), נפתח בדיווח של מחלקת המעברות על פעילות החודש האחרון.

- מסיבות חנוכה – קוימו רק 25 מסיבות, בשל קשיי מזג האוויר. מודגש כי המסיבות התקיימו בסיוע קרן היסוד.
- ימי השטפון במעברות – יש לציין בסיפוק רב שהיענות חברינו לעזרת המעברות היתה רבה, ובעיקר בני המשקים שהפסיקו את לימודיהם וחשו לעזרה, ובמשקים שהועברו ילדים, ידעו חברינו לטפל בהם במסירות רבה, ואין ספק שיבוא מפנה בין הנערים ויתקרבו לחיינו.
- קישוט למועדונים – הודעה שאפשר לקבל קישוט דרך המחלקה וניתן להזמין סרטים ומקרנות לפעילות (דרך קרן היסוד והקרן הקיימת).
- השכל – אנו חוזרים ופונים למדריכים שהדפים למדריכים מיועדים קודם כל למדריכים במעברות, ומשום כך השתתפות המדריכים הכרחית. כי רק בזאת נוכל לפתור בעיות, עם העלאת בעיות ולבטים בהדרכה, וכן חליפת דעות בין המדריכים במעברות. על כן השתיקה מיותרת וכתבו לדפים!

ב'השכל' מסי 4, 30.4.51, נמצא התייחסות למבנה הארגוני של הסניף במעברה: צריך לקום כדוגמת סניף רגיל של תנועה במושבה או פרבר עירוני, בהתאם למספר הילדים המאורגנים יש לקיים נוסף לקבוצות החינוכיות גם שכבות דו־שנתיות, ולהפעיל ועדות מתוך החניכים בכל פעולות הסניף. את השכבה אפשר להפעיל בעיקר בשטח של משחקים, ספורט, טיולים ומסיבות. גם הפעולות השכבתיות צריכות להיות ערוכות תמיד מתוך מטרה למשוך נוער נוסף לסניף.

מאמר אחר מתייחס לשאלת מעבר נערי המעברה לקיבוץ, לחברות נוער. את הפעולה החינוכית הכללית יש ללוות בהסברה מתמידה על האפשרות הניתנת למעבר מידי של כל נער (בגיל חברות הנוער) ועל הערך הגדול של הגשמה שיש בזה. עם זאת אין להעביר את כל הנערים המוכנים למסגרת של חברות נוער בקיבוץ מיד, אלא יש לשמור שלא להרוס על ידי כך את הגרעין האחראי לקיום הסניף. מוכרחים קודם כול להבטיח את צמיחתו של הסניף במעברה.

למיטב זיכרוננו של טבעוני ההליכה לקיבוץ לא הוצגה כהגשמה:

...בשום פנים שום מדריך לא חשב שאם הוא מוציא נער לקיבוץ, זו הגשמה. שום מדריך לא חשב כך, אני משוכנע בזה. ההליכה לקיבוץ באה לשפר את מצבו של הנער, ללמדו אהבת ארץ ישראל, ללמדו דברים אלמנטריים. תוך אלה תהיה גם הגשמה. אבל זה לא היה הדבר הראשון שהוא נתן לו עדיפות.

מערכת 'השכל' הדגישה את ההגשמה ככיוון מרכזי. בגיליון מס' 13, 16.2.53, הודיעו על פתיחת מדור חדש – 'מפעלי ההגשמה של הנוער העובד':

למדריך: אנו פותחים בזה מדור חדש. כיוון הדרכתנו במעברות צריך להסתמן ביתר בהירות. מטרתנו להביא את הנוער המתחנך על ידינו להשקפת עולם ציונית-סוציאליסטית שהמסקנה המעשית ממנה – הגשמה אישית בקיבוץ. אחת הדרכים לכך – הצגת מפעלי ההגשמה של התנועה כדמות מחנכת, כדגל מתנופף – מעודד וקורא ללכת בעקבותיו. ראשונה בסדרת שיחות בנושא זה – חולתא. בכור מפעלינו בגליל.

גם מדברי ביקורת ומדיונים על עצם ההדרכה במעברות לא נמנעים.

בגיליונות 'השכל' 11 ו־13 מתפרסם ויכוח על התכלית שבהליכה להדריך במעברה. מובאים דברי מדריך מגבת (אוריאל) המהרהר אם יש טעם בהחזקת קבוצה ברמת ישי.

ב'השכל' 15 מובאים שוב דברי אוריאל מגבת. אוריאל כתב כי דבריו הוצאו מהקשרם, אין לו ולחבריו שום ספק באשר לנחיצות משימת הדרכת הנוער העולה. אולם הם – בני חטיבת הבנים בקיבוץ המאוחד – שהינם תלמידים ועובדים במשקיהם, אינם יכולים לעשות הכול ועליהם להחליט מדי פעם במה להשקיע ועל מה לוותר. הוויכוח, לטענתו, היה על היכולת המעשית ולא על העקרון ועל חשיבות המשימה הלאומית.

ב'השכל' מסי 10, ב־19.11.52, מסבירה המערכת את השימוש הנכון בחומר המתפרסם ובנוסף מבהירים כי רבים מהחניכים אינם יודעים עדיין עברית.

אנו חוזרים על הערותינו שהעירונו השכם והערב: החומר הניתן ב'השכל' – למדריך הוא ניתן ולא לחניך. אין להקריא ממנו לחניכים. גם את הסיפורים אין להקריא בשום אופן ואף לא לספרם כלשונם וככתבם. יש לקרוא את הסיפור כמה פעמים עד שהחומר יהיה שגור, ואז – לספרו מחדש בלשון מתאימה לחניכים ולרמתם...

משנת תשי"ד (1954) נקראת החוברת למדריכי המעברות 'דפים למדריכים במעברות וביישובי עולים'. מבנה החוברת משתנה והיא מורכבת מהוראות מפורטות בהן מתואר כיצד יש להעביר את הפעולה. מצוינים השירים המומלצים, מופיע סיפור או שיש הפניה לסיפור ומועלות, לפי הסדר הנכון, הנקודות לדיון. נמצא גם חלוקה לפעילויות לשכבה הצעירה, הכוללות: סיפורי גבורה, מעט מידע על הנוער העובד, טבע ונוף. לפני אירועים יש הרחבה והצעה לפעילות בנושא ופעילויות לשכבה הבינונית והבוגרת (גיל

13-18) בהן נכללות שיחות על בעיות חינוכיות ועצות למדריכים כיצד להתמודד עם בעיות הגיל המודרך (גיל ההתבגרות), מדור של אריה לב העוסק בנושאים עקרוניים וחינוכיים של התנועה ומדי פעם דיון בבעיות מוקד במדינה. נראה למשל את תוכן העניינים של גיליון 'דפים' מס' 11, תמוז תשי"ד:

- לשכבה הצעירה – עמלנות בחבל:
פעולה ו'
משחק: הרגל המשותפת. שיר: אביב, אביב הגיע. עבודה מעשית:
כריכת ספנים. אגדת הפרחים: ש. בן אז"ר.
פעולה ז'
משחק: מרוץ הטאנקים. עבודה מעשית: תפירת חבל ותעשיותיה.
כלי קיבול: סנדלי חבלים [כל ההצעות כוללות הכנה ושרטוט.
נ.א.]. שיר: עלי באר – ח.נ. ביאליק. משפט הביצה (אגדה): ח.נ.
ביאליק.
- לשכבה הבינונית והמתבגרת:
פעולה א': קרן היסוד.
פעולה ב': חלוצי ביל"ו.
פעולה ג': הם בנו את הגשר אל מדינת ישראל.
מדברי הרצל.
בולי הקרן הקיימת לישראל.
- אחר כך באים המדורים הקבועים:
האקלים, החי והצומח בתמוז.
מפעלי ההגשמה של הנוער העובד. משאבי שדה.
תחרות חיבורים על הרצל.
לשירה בציבור: מי ימלל, שיר לנגב, שיר המחנה.
תאריכי החודש.

ב'דפים' כמו ב'השכל' כותבים מדריכים על חוויותיהם

והתלבטויותיהם בעת הדרכה במעברות. בגיליון מס' 8, ניסן תשי"ד (1954), כותבים שני מדריכים, שאול איסק מכפר סבא ואליהו לוי ממעברת כפר אוננו, על הקושי בהכרת העדות השונות ועל הצורך בעקירת תופעת האלימות הבינ־עדתית מן השורש. שאול איסק מסיים מאמרו בשאלה – האומנם נגיע למטרתנו: מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד?

שלמה טבעוני, אשר סיים תפקידו במחלקת המעברות זמן קצר קודם לכן, השיב על דברי השניים במאמר חריף והחלטי:

...מי שירצה לעיין בתולדות התנועה ימצא שראשית צמיחתה היתה מאותם נערים ש'אינם ניתנים לחינוך' ... הכרת העדות ביסודיות – הכרחית לכל מדריך בתנועה. זוהי המסקנה שהסקתי מניסיוני בעבודה. אך אני מניח שהנך מדריך במעברה. ואז, יקירי, חייב אתה זהירות בטרם תפסוק דין על נשמות סובלים מתנאי חיים מסוימים ... בינתיים רבה הדאגה בסמינרים לכל נושא ומבצע – ואיני מזלזל בשום נושא חיובי בתנועה – אך בעיית העדות אינה תופסת כל מקום. ומכאן נגרם שמדריכים צעירים וטובים מבזבזים את מיטב מרצם ומתוך חוסר ידיעה בחיי העדות ושיטת הדרכתן – מגיעים ליאוש.

בהמשך הציע טבעוני למדריכים כיצד ליצור קשר של אמון עם חניכיהם. קשר שיהיה מבוסס על כל תחומי חייהם, על סיוע בבחירת מקצוע ובמציאת עבודה ועל מפגשים חברתיים והיכרות עם התנועה ומפעליה. הוא הציע לקיים גם קבוצות עדתיות, לתקופה קצרה, כאשר אין אפשרות לשלב בני עדות שונות בפעילות משותפת.

לצד פניות לעזרה מקצועית נמצא גם עדות לחוסר שביעות רצון מפעילות המחלקה. אף שאין להסיק מסקנות ממסמך אחד, כאשר הרקע לכתיבתו חסר, להלן קטעים מדיווח של מדריך הנוער העובד

ממעברת טבריה (אצ"ס, שם) המדווח על פעילותו בתקופה שבין 1.4.1953 ל-1.7.1953.

המדריך, דוד בן קיקי, תיאר את ניסיונו ליצור קבוצה מסודרת וקבועה ולארגן חוג ריקודי עם. בסיום המכתב העיר:

הערות: אני מוכרח לציין בדו"ח זה על חוסר כל עזרה ממרכז הנוער העובד. אם זה על ידי שליחת חומר עיוני להכוונת פעולות העיוניות ואם זה על ידי שליחת פלקטים לקישוט המועדון. אני מציין בסיפוק רב עזרת מחלקת הנוער והחלון שליד הסוכנות היהודית ששלחה לי פלקטים לקישוט המועדון וספרות שהיא לי לעזר רב בפעולתי.

- ראינו כי מחלקת המעברות של הנוער העובד עבדה בכמה מישורים: גיוס כוח אדם מהקיבוצים ובשלב מאוחר יותר גיוס מדריכים שכירים למעברות.
- ליווי של מדריכים צעירים (גיל תיכון), בעיקר מן הקיבוצים. ליווי שכלל תכנון פעולות וארגון מפעלים מרכזיים (מסיבות חנוכה, יום העצמאות) ובוצע על ידי רכזים אזוריים שפעלו במחלקה.
- הוצאת תוכניות הדרכה במתכונת של חוברות חודשיות למדריכים במעברות וביישובי העולים ('השכל', 'דפים').

המחלקה דאגה לקשר רציף עם הסוכנות (מחלקת הנוער והחלון) כדי לקיים סמינרים למדריכים ולארגן, ככל שניתן, ציוד למועדונים. עדות לפעילות ניתן לראות בתלונות על התנגשות בין תנועות ובאופן בו טיפל מרכז המחלקה בבעיות. נראה למשל את תיאורו של מנחם נוה, מרכז סניף הנוער העובד בפתח תקווה [מאוקטובר או נובמבר 1952, החודש לא ברור. נ.א.]. מנחם סיפר כי בסניף ראש העין, בו נמצאים שני שליחים של התנועה, הופיע בחור מהקיבוץ המאוחד – גבעת השלושה ובידיו גיליונות 'במחנה'. הבחור ריכז

סביבו חניכים. מנחם מחה על כך ומזהיר מהכנסת צרת הפילוג אל השטח, אל סניף שמתפקד בצורה טובה.

בשנת 1951 (כסלו תשי"ב) כתב מנהל בית החינוך במעברה ב', בכפר חסידים, למשרד החינוך. במכתבו התרעם המנהל, שמואל גורדון, על כך ששליחי הנוער העובד ביקרו במעברה בניסיון לגייס חניכים.

לפני כמה ימים ביקרו במעברה בחור ובחורה מחברי־הקבוצה, רשמו כמה ילדי בית החנוך בגיל 11–13 והבטיחו להם לבוא ביום שלישי 4.12 בשעה 5 לשיחה ריקודים וכו'. הנני להודיעך בזה:

א) אין רשות לשום ארגון ותנועה לארגן את התלמידים בגיל חוק חינוך חובה, מחוץ לתנועה המאוחדת ותנועות הצופים שהוכרו ע"י אגף החינוך. (נשלח חוזר מיוחד על כך)⁶
ב) אנו פותחים לילדי בית החנוך מועדון מטעם אגף החינוך אחר הצהריים.

ג) אין זה הגון ולא מקובל לבוא למעברה ולארגן נוער בלי הודעה ואישור מוקדם על כך מטעם מחנך הכתה והמנהל. הנני מבקש על כן להפסיק את הביקורים.

שלמה טבעוני, מרכז מחלקת המעברות בנוער העובד, מזדרז להשיב (בזעם) על המכתב, גם הוא פונה למשרד החינוך ושולח העתקים ממכתבו לסוכנות ולהסתדרות הציונית (אצ"מ, שם). להלן מכתב זה במלואו, כיון שבראשיתו מתאר שלמה בקצרה את ה'אני מאמין' שלו לגבי עבודת תנועת הנוער העובד במעברות:

6 הסתדרות הצופים העבריים והתנועה המאוחדת היו תנועות מוכרות. המשמעות הייתה שהתנועות פעלו בחסות משרד החינוך באותן שנים (מבלי לפגוע בעצמאותן). לשתי התנועות הותר להתארגן לפעילות גם בתוך שטח בית הספר.

1.12.1951 הנידון: **פעולת תנועות הנוער במעברות**

תנועתנו מקיימת פעולה ענפה במעברות, פעולה זו הננו חרדים לדמותה ותוצאותיה והננו עושים מאמצים רבים לתת לנוער זה את הדברים הראשוניים להתאקלמותו בחיי הארץ: טיול, ריקוד, שירה וכל המרענן את מחשבתו של הנוער מההווי הגלותי. ומשום כך אנו רואים את מקומה של תנועתנו כבעל משקל בחינוכו של נוער זה, עברה של תנועתנו ופעליה בכל השטחים בהתיישבות, בהגנה, בצבא – יעידו כי יש מקום לעידוד משרדכם. נפגשנו עם מרים שפירא מאגף החינוך לבתי ספר לנערים עובדים – ושמחנו מאוד לשמוע ממנה דברי עידוד. בטוחים אנו כי משרדכם יעודד כל תנועת נוער המחנכת את הנערים האלה לציונים טובים, לחיילים טובים ולחלוצים טובים.

אך מה נדהמנו כשחבר שלנו ממשק יגור הפועל בין הנוער במעברת כפר חסידים ב' קיבל מכתב על טופס רשמי של משרדכם ... השולל את זכות תנועתנו לפעול בין נוער המעברות, על כן אנו מבקשים מכם להבהיר לנו אם יש תנועות מוכרות ואיזה הן, ומדוע תנועתנו לא מוכרת. הבינו שמצב זה אינו תועלת לטוב צד. מוכנים אנו לתאום פעולה עם משרדכם, ונשמח להיפגש אתכם בנידון זה, אך צורה זו כפי שהיא משתקפת במכתבו של שמואל גורדון מסבכת את הצדדים הפועלים ללא צורך וללא סיכוי שבני המעברות ייהנו מפעולה כזו. על כן אנו מבקשים מכם: (א) את דעתכם על צורת המכתב וסמכויות מנהלי בתי הספר; (ב) על ענין התנועות המוכרות.

אנו תקוה כי נקבל בהקדם האפשרי את תשובתכם.

בכבוד רב, המחלקה למעברות

ש. טבעוני

על חיכוכים בין התנועות במעברות נראה למשל מכתב של מנחם נוח בנוגע לאירועי יום העצמאות ביהודיה. [כנראה 1951. נ.א.]:

לפי שבררתי עם הח' חתוקה עובדיה (מדריך הנוער העובד ביהודה), והח' וינהויז יוסף (מזכיר ההסתדרות שם) – התבררו על התקרית ביום העצמאות ביהודה הפרטים הבאים.

- כמה דקות לפני החגיגה בערב יום העצמאות הגיעה מכונית הנושאת חברי 'השומר הצעיר' **לא מהמקום** [הדגשה במקור, נ.א.], בלי שאף אחד ידע על כן למפרע. הופעתם על הבמה לא נכללה בתוכנית.
 - הנ"ל לא נענו לדרישת הח' חתוקה (שהיה גם חבר ועדת יום העצמאות במקום) להורדת הסמלים הקומוניסטיים שנשאו איתם.
 - הנ"ל התעקשו להופיע על הבמה בניגוד לתוכנית.
 - חברי השוה"צ החלו בהפרעות לחגיגה, וגרמו למריבה בינם לבין כל הקהל הקרוב לבמה. הדעה הכללית בכפר היא, ש'השומר הצעיר' קלקל את חגיגת יום העצמאות. לסיום – בשעת הריקודים הם ניתקו את חוט הרמקול.
 - בהריסת קישוט מועדון השוה"צ לא השתתפו חברי הנוער העובד, דבר זה הוברר לגמרי.
 - בעדותו לפני סמל המשטרה, מסר חתוקה (לשאלה על הריסת הקישוט) – שעליו לברר את הדבר. אחרי הברור, הובהר לחלוטין שאין בזה יד לחברי הנוער העובד.
- הנני מביא את הדברים אליכם לידיעה, ולהסדר בענין עם המזכירות הארצית של 'השומר הצעיר', לבל ישנו מקרים כאלה.

בפרק המעשים אפשר לציין את עשייתה של תנועת הנוער העובד. התנועה לא השילה מעליה את האחריות לטיפול בבעיית הדרכת הנוער העולה. התנועה פעלה במעברות, במחנות העולים ובמושבי העולים ושילבה את הפעילות החינוכית עם הפעולה המקצועית. מדריכי הנוער העובד לא הגיעו למעברה כמדריכים לפעולות בלבד, אלא הגיעו כנציגי הסתדרות הנוער העובד וככאלה יצרו קשר עם בני נוער בענייני עבודה לצד ניסיונות להפעיל קבוצות נוער ולארגן

חברים לחברות נוער לקיבוצים. מקריאת דיווחים של ועל מדריכים לא עולה הרושם כי עיקר תפקידם היה ליצור קבוצות שתהווה עתודה לתנועת הנוער, אלא עיקר העיסוק היה בענייני נוער עובר, בענייני מקומות עבודה ובעיות עם מעבידים, לצד הדרכה קבוצתית. באירועים מרכזיים (כמסיבות בחגים ואירועים אזוריים) השתתפו גם מדריכים מהנוער הלומד, חניכי הקנים העירוניים. ביניהם היו גם מי שהתמידו והגיעו להדרכה במעברות ובשיכוני העולים. אולם, רוב המדריכים היו בני קיבוצים. ראינו זאת גם בתנועות אחרות בהן פעלו בני קיבוצים במסגרות התנועתיות.

פעילות התנועה בקרב הנוער העולה הייתה ברמה מקצועית יותר משאר התנועות, חומר ההדרכה נערך במיוחד והמדריכים עברו הכשרה מתמשכת. ייחודה של התנועה בכך שפעלה במשולב במישור המקצועי, כנציגי האיגוד המקצועי הבאים לשם דאגה לזכויותיהם של הנערים, ובמישור ההדרכה והפעילות החינוכית-תרבותית כשליחי תנועת הנוער. זו הגישה שהביאה להצלחתה היחסית של תנועת הנוער העובד בקרב הנוער העולה.

תנועת המחנות העולים

הצהרות והחלטות

בביטאון תנועת המחנות העולים, 'במבחן', התפרסמה בחודש מרץ 1950 החלטת מרכז התנועה (מועצת החניכים הארצית):

המרכז רואה כתפקיד וכזכות מגע רחב ורצוף של חברי התנועה עם ילדי העולים במחנות למען הקל עליהם את קליטתם בארץ ובמפעליה ולמען הביא את דבר החלוציות ההתיישבותית אליהם. המרכז מטיל על כל מחנה ממחנות התנועה לבוא במגע רצוף עם מחנה עולים על ידו, על ידי פעולתם של חברי התנועה במסגרת חוגי השכבות הבוגרות בקרב המחנה.